

Доц. д-р Екатерина Дамянова
Богословски факултет
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
София 1000, Пл. „Св. Неделя“ 19

email: damyanova@theo.uni-sofia.bg
Tel. +359 2 9890115/ 19

Регистрирана в РАС на НАЦИД по ЗРАСРБ

30.01.2026 гр., София

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Екатерина Атанасова Дамянова
на дисертационния труд на свещ. Борис Антонов Борисов
на тема:

„Старозаветното свещеничество по чина Мелхиседек (екзегетическо изследване)“

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление
2.4. Религия и теология
Научна специалност „Теология“ – Священо Писание на Стария Завет

Основанието ми за участие в Научното жури се базира на заповед на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ № РД 38-697/17.11.2025 г. за определяне на състав на Научното жури в съгласие със Закона за развитие на академичния състав в РБългария

1. Информация за дисертанта

От биографската справка става ясно, че роденият през 1988 г. свещ. Борис Борисов завършва висшето си образование в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ като бакалавър по Психология (2012 г.), а по-късно и по Музикална педагогика (2017 г.). През 2021 г. дисертантът придобива магистърска степен по Теология в Богословския факултет на Софийския университет. В периода 2021 – 2024 г. Борисов е докторант в редовна форма на обучение в катедра „Библеистика“ на същия факултет по професионално направление 2.4. Религия и теология, Научна специалност „Теология“ – Священо Писание на Стария Завет, с научен ръководител – доц. д-р Ивайло Найденов.

2. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд отговаря на изискванията за обем (208 стр.) и структурираност на текста. Включва: Предговор, Увод (стр. 6-17), четири глави (стр. 18-182), Епилог (183-190); Заключение (стр. 191-195), Приложение и използвана литература (стр. 199-208). Научният апарат към текста се състои от 686 бележки под линия.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Уводът е добре структуриран и включва актуалност на темата, цели и задачи на изследването, методология, структура, обект и предмет на изследването, състояние на проучвания върху темата.

Обект на изследването са множество библейски и апокрифни текстове, свързани със свещенството, с образа на Мелхиседек и със специфичния концепт за царското свещенство. **Предмет** на изследването е развитието и взаимодействието на някои основополагащи или второстепенни за старозаветната свещеническа мисъл богословски идеи и новата интерпретация, която те получават в Послание до Евреите, кристализирани в разбирането за Христовото Първосвещенство по чина Мелхиседеков.

В **методологично** отношение и подход на изследването дисертантът използва комплекс от методи – историко-граматичен, текстова критика, литературна критика, езиков анализ, критика на формите и жанровете, анализ на извори, структурно-аналитичният и херменевтичният.

Цел на изследването е да се проследят богословските измерения на званието „*Първосвещеник по чина Мелхиседеков*” (Евр. 5:10).

Задачите на изследването са: запознаване с феномена на старозаветното свещенство и вникване в специфичния светоглед, намиращ израз в Свещеническия кодекс, в който се открояват централни теми, като за очистването на греховете и установяването на богообщение чрез представителството на първосвещеника; проследяване на развитието на представата за вечния свещенически завет в различните свещенически традиции; изследване на загадъчния образ на библейския Мелхиседек и интерпретацията, която той получава в апокрифните творения от междузаветната епоха; изясняване на представата за царското свещенство в Стария Завет; вникване в синтеза на разгледаните старозаветни представи в Послание до Евреите; проследяване на развитието на образа на Мелхиседек в християнската, иудейската и гностическата литература през първите векове след Христа. Дисертантът си поставя за задача да проследи и употребата на модела на царя свещеник Мелхиседек в диалога за отношението между светската и духовната власт във Византия.

От **историята на изследванията** става ясно, че тематиката привлича внимание от ранно-християнската епоха до днес. Не са проследени обаче тенденциите и основните етапи на развитие и разликите в базовата нагласа към текста в изворите преди Христа и Патристичния период, някои от които така или иначе са ползвани в изложението. Липсват съчинения отразяващи развитието на темата през Средните векове. Отчитам обследването на съвременните автори и застъпването на съчинения на представители на българското богословие.

Споменатите по-горе задачи определят изложението на дисертацията, която е добре структурирана в четири логически свързани глави, които Борисов развива сравнително балансирано.

В **Първа глава** (стр. 18-78), авторът на дисертацията поднася нужния обем сведения, необходими на читателя за разбирането на *Старозаветното свещенство*. Обследването на засъгледваните въпроси в тази част дисертантът извършва прецизно и критично при привеждането на различни частни изследователски мнения.

В тази част се разгледат типичните за старозаветното свещеническо богословие теми, представени в Свещеническия кодекс; разглежда се въпроса за празника Очищение и фигурата на първосвещеника в девтеронормичната традиция, следплениния иудаизъм и Кумран; Направен е и опит да се проследи присъствието на мотива за свещеническия завет в различните канонични свещенически традиции, в неканоничната и апокрифна старозаветна литература. Борисов проследява връзката между представата за очистването на греховете и тази за навлизането в Божието присъствие.

Във **втора глава** (стр. 78-142): *Царят свещеник Мелхиседек*, която без съмнение е най-приносната част от съчинението, са разгледани двата старозаветни текста, споменаващи Мелхиседек - Бит. 14 и Пс. 109.

Дисертантът се спира на обещанието на Яхве към евреите да Му бъдат „*царство от свещеници*“ (Изм. 19:6) и достига до заключението, че това обещание се отнася към целия народ. Като същност на това царствено свещенство се откроява опитът на богообщението, който намира парадигматичното си изражение в богослужението.

Интересни намирам опитите на отец Борис да локализира градът на Мелхиседек.

Проследено е развитието, което образът на Мелхиседек търпи в иудаизма от периода на Втория храм и е установено наличието на две паралелни традиции, едната от които представя Мелхиседек като човек, какъвто го откриваме и в библейския канон, а другата го приема за небесен пратеник.

В кумранските текстове образът на Мелхиседек заема важно място както в небесната йерархия, така и в есхатологичните представи на членовете на общината. Би могло да се обърне внимание и на богослужебния текст „Песен за съботното жертвоприношение“, където Мелхиседек е наречен свещеник в събранието на Бога. Той е единственият от 7-те „князе на светостта“, вероятно ангелски същества, които се споменават поименно (4Q401); На Мелхиседек е посветен и древния еврейски кумрански екзегетически трактат – т. нар. Мидраш на Мелхиседек (ок. II-I в. пр.Хр.; 11Q13), където той се явява централна фигура на Съдния ден, който ще се проведе в края на 10-я юбилей.

В **трета глава** (стр. 140-173) на дисертационния труд: *Послание до Евреите и чинът Мелхиседек* има излишни части, свързани с исагогическите бележки относно Посланието на св. апостол Павел до Евреите (срв. 3.1 и Екскурс „Авторство и датировка на Послание до

Евреите).

Би могло да се разшири частта за богословските идеи в посланието, а именно: превъзходството на Христовото свещенство по чина Мелхиседек над левитското свещенство и произтичащия от това превъзходство нов завет, който заменя стария; новият завет, за който пише прор. Иеремия (Иер. 31:31-34), влиза в сила след Христовата смърт, която е единствена по рода си жертва, премахваща нуждата от жертвоприношенията според Моисеевия закон, които са само предобраз на Христовата жертва; фигурата на Мелхиседек е използвана в старо-заветния ѝ контекст (Бит. 14:18-20 и Пс. 109:4) и е представена като първообраз на Христос по отношение на Неговата безначалност и безкрайност като Син Божи; засилената употреба на Пс. 109 имплицитно задава царската конотация на Христовото свещенство; апокалиптичните и неоплатоническите представи са органично синтезирани; празникът Очищение е използван като предобраз на влизането в Божието присъствие, което е достъпно за вярващите в Христос след Неговата жертва.

Не съм съвсем съгласна с твърдението на Борисов, че схващането на „автора на Посланието до Евреи за Христос като Небесен Първосвещеник е подготвено от кумранския идеен контекст“.

В **Четвърта глава** накратко – в десет страници (стр. 173-183), се проследява *История на въздействието на образа на Мелхиседек* в таргумната и в талмудическата традиция, както и в християнската религиозна мисъл. Разгледани са равинската идентификация на Мелхиседек със Сим, историята за английското зачатие на Мелхиседек във Втора книга Енох, гностическият мит за Мелхиседек като посредник между материалния и духовния свят и сектата на Мелхиседекяните, които почитат Мелхиседек като небесна сила, която превъзхожда Христос. Отчетено е, че светите отци на Църквата отхвърлят всички тези вярвания, но може да се отбележи единственото изключение, което прави св. Ефрем Сирийски, който приема идентификацията на Мелхиседек със Сим.

Светоотеческото тълкувание се придържа към каноничната Библейска представа за Мелхиседек и го възприема като предобраз на Христовото свещенство, което не почива на човешко унаследяване. Забелязано е, че от III в. сл. Хр. в Църквата се появява типологичното разбиране за изнесените от Мелхиседек хляб и вино като предобраз на евхаристията.

Някои от разгледаните и в трета глава интерпретации на Евр. 7 гл., които дават литургичното разяснение на образа на Мелхиседек намират отражение в съвременната богослужебна традиция, проследяването на която само би била от полза за текста на разглежданата глава на дисертацията. Като пример може да се посочи стихирата на великата вечерня на Неделя на светите отци; думите от Пс. 109:4 се употребяват като заглавна стихира на прокимен (4 глас) на службата в памет на светите пророци; разказът за Мелхиседек (Бит 14. 14-20) се чете като паримия на седмата неделя след Пасха, когато се чества паметта на отците на Никейския събор., както и в деня на честване на отците от IV Вселенски събор.

В **Епилог** (с. 183-190) се проследява употребата на модела на царя свещеник Мелхиседек в диалога за отношението между светската и духовната власт във Византия.

В **Заключението** (стр. 193–196) са изброени основните изводи въз основа на проведените анализи, които дават отговор на поставените в Увода въпроси.

Изводите напълно отговарят на **направените обобщения към** отделните глави от изложението и не е необходимо да се прави преразказ на извършеното в него.

Използваната литература (стр. 197-208) е цитирана коректно в съчинението и обхващаща Използваната литература включва общо 208 заглавия: 35 извора и 173 изследвания, от които 52 на кирилица, 120 на латиница и 1 на гръцки език. Същата е задоволителна в изворово, информационно и интерпретативно отношение.

Предложената дисертация има положителни моменти и е резултат на старателен подход към поставените цели. Добросъвестно, показвайки добри лингвистични умения, дисертантът се спира на вариантите в различните реконструкции на библейския текст, анализира отделни понятия и идейни равнища на Свещ. Писание. Трудът свежда до читателите утвърдени постановки и постижения в областта на библейските изследвания. В предложените многобройни изяснения, мнения и хипотези на различни учени, личният избор на дисертанта се застъпи в задоволителна степен.

Отец Борисов е усвоил и разкрива добри изследователски и аналитични умения. Езикът и стилът на изследването са ясни. В техническо отношение текстът е четивен.

4. Бележки и препоръки

Отчитайки достойнствата на предложения труд и несъмнените усилия на дисертанта по неговото съставяне, бих искала да направя някои критични забележки към текста като цяло:

1. Необходими са някои терминологични уточнения като напр.: „Божие“, вм. „Божественото вдъхновение“; „влизането в Божията почивка“; „Израилски“ и „иудейски“, вместо „еврейски“; „социален рестарт“ и др.
2. Не става ясно по кое издание на Библията са съкращенията на библейските книги. Би било добре да се даде списък за други съкращения, които се срещат на места.
3. Често българските автори се цитират твърде фамилярно, без титла: Трайчев, Шиваров, Вълчанов.
4. Има излишни уточнения, напр.: „датирането на Евангелие от Лука преди събора в Ямния през 100 г. сл. Хр“ (пос. 5) и необходимост от прецизиране на други, напр. „Девтерономист **съответства на Книга Второзаконие** и се отнася към реформата на цар Йосия (639-609 г. пр. Хр.). (пос. 8)“ и др.
5. Предговорът не трябва да съдържа посочки (с. 4).

5. Приноси

Приемам и адмиравам част от посочените от докторанта приноси. Откривам и други приноси, които се съдържат в представената работа, но те не са изброени в автореферата. Несъмнено би могло да се отбележи достойнството на труда, който успешно прилага типологично

отношение към проблематиката изследване върху историята на въздействие (*Wirkungsgeschichte*).

Трудът има неоспоримо практико-приложно значение: може да се разглежда както като строго научен труд, така и като обучителен ресурс и за ползване от по-широк кръг читатели.

Материалите, представени за процедурата, отговарят на изискванията на ЗРАС и правилника към него.

Авторефератът отразява коректно най-важните моменти от научното изследване и неговите резултати, но не включва заключението на дисертационния труд.

Дисертантът има 5 научни статии по темата на дисертационния труд и изпълнява минималните национални изисквания.

6. Заключение

Всичко положително, казано до тук, ми дава основание да дам положителна оценка на дисертационния труд. Ще гласувам с „Да“ за присъждането на образователната и научна степен „Доктор“ по теология на Борис Антонов Борисов по професионално направление 2.4. Религия и теология. Научна специалност „Теология“ - Свещено Писание на Стария Завет.

Нямам съвместни публикации, проекти или друг вид конфликт на интереси с автора.

Рецензент: доц. д-р Екатерина Дамянова

доц. д-р Екатерина Дамянова